

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ ПРАВОНАВЦІВ ДО ПОДОЛАННЯ ПІЗНАВАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ

УДК: 378.05 + 378.12 + 379

О. О. Панькевич

У новому політичному, економічному та культурному стані, що наявний у нашій державі, у зв'язку з перетвореннями на шляху входження України у світове співтовариство розвинутих країн, освіті повинна належати особлива роль. Адже сутність освіти полягає у формуванні інтелектуально та духовно розвинених фахівців, орієнтованих на нові реалії життя та здатних протистояти численним труднощам та бар'єрам, які постають у їхньому професійному та особистісному житті.

Невід'ємною складовою державної системи вищої освіти є юридична освіта. Особливого значення набуває професійна підготовка майбутніх правознавців, зміст якої у нових умовах цілком змінюється. Масштабність перетворень і постійні трансформаційні процеси в соціумі не тільки не дозволяють говорити про завершеність цих змін, але й вимагають їх подальшої реалізації. Наприклад, можна говорити про відсутність цілеспрямованих системних дослідів особливостей пізнавально-психологічних бар'єрів у діяльності студентів-правознавців та єдиних положень щодо визначення їх основних критеріїв і показників.

Дана ситуація потребує постійного вдосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах, яке у перспективі повинно привести і до застосування випереджальної підготовки майбутніх фахівців з урахуванням прогнозованих тенденцій на ринку праці.

Проблема пізнавально-психологічних бар'єрів найбільш розроблена в психолого-педагогічній літературі (Н. Волкова, О. Керекеша, Л. Орбан-Лембрик, А. В. Семенова, А. А. Ткаченко та ін.). Взагалі зустрічається багато визначень, і зовсім не всі вони кореспондуються один з одним. Тому в нашому

аспекті дослідження ми розглядали пізнавально-психологічний бар'єр як складне утворення у психіці людини, що може виконувати такі функції: стимулюючу, гальмуючу та захисну. Інакше кажучи, це своєрідний “фільтр” (термін Б. М. Кедрова), який відсіює “непотріб” (у цьому його позитивна роль) і одночасно виступає “перешкодою на шляху корисного” (одна з негативних функцій).

Сучасні науковці (В. Буряк, О. Голубенко, Т. Морозова та ін.), а також практики (В. Байденко, В. Демчук, М. Соловей та ін.) наголошують на недостатній підготовленості майбутніх фахівців.

Проблеми підвищення якості підготовки майбутніх правознавців у ВНЗ розглядають такі вчені: В. Андрейцев, В. Бігун, В. Васильєв, В. Журавський, В. Зудін, В. Комаров, Н. Новикова, М. Орзих та ін.

Однак аналіз джерельної бази дає підстави констатувати, що не вироблено єдиних положень щодо визначення основних критеріїв і показників оцінки підготовленості майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття, полягає в оцінці підготовленості майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів в умовах сучасного освітнього простору ВНЗ.

Формування цілей статті (постановка завдання) – розробити комплекс критеріїв і показників, що спроможні дати адекватну оцінку підготовленості майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів в умовах сучасного освітнього простору ВНЗ.

Підготовленість майбутніх правознавців можна розглядати у різних аспектах. Пояснимо, що під аспектом (від лат. *aspectus* – вид) ми розуміємо погляд, точку зору, з якої розглядається певне явище, поняття, перспектива.

Насамперед підготовленість майбутніх правознавців можна розглядати в інтелектуальному аспекті, що визначається обсягом понять, якими фахівець має вільно оперувати вже безпосередньо у процесі роботи, наприклад, щодо

повтору відомих зразків дій (наприклад, розвинена професійно-психологічна орієнтованість). Тут необхідно мати навички робити порівняння, синтез та аналіз, володіти гностичними, конструктивними, організаційними вміннями.

Не менш важливим, на нашу думку, для студентів-правознавців виступає загальнокультурний аспект, що виявляється, перш за все, у професійному спілкуванні та культурі мовлення юридичної особи: тобто встановлення і підтримання цілеспрямованого контакту з особами – носіями значущої інформації, а також переконливе (за змістом і формою) викладення матеріалу, наприклад, при судовому розгляді справи. Професійна майстерність повинна виявлятися особливо у тих випадках, коли необхідно вплинути на внутрішнє переконання, здійснити психологічний вплив на учасників, наприклад, кримінального процесу й одержати необхідний результат.

Черговим можна виділити аспект спеціальної підготовленості, який ґрунтується на знаннях законів, юридичних актів та ін., для подальшого їх використання у професійній діяльності.

Зауважимо, що у нестійких умовах сьогодення підготовленість майбутніх правознавців також слід розглядати й у креативному аспекті, який, насамперед, передбачає розвиток творчих здібностей, пошук інноваційних рішень у професійній юридичній діяльності.

Отже, підготовленість майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів, з нашої точки зору, – це поєднання глибоких теоретичних знань і практичних умінь, навичок та повчань щодо оперування особистісними інтелектуально-психологічними властивостями та якостями, які формуються протягом навчання в умовах сучасного освітнього простору ВНЗ та є результатом цілеспрямованої підготовки до продуктивної юридичної діяльності з урахуванням відповідних критеріїв і показників.

Для якісного та кількісного визначення рівнів підготовленості майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів необхідно встановити критерії, які визначатимуть у розглядуваному нами процесі вираження тих або інших ознак, за якими проводиться оцінка.

У словнику-довіднику з професійної педагогіки за редакцією А. В. Семенової під критерієм розуміється мірило оцінки, судження, необхідна та достатня умова виявлення або існування якогось явища чи процесу. Адже однією з найважливіших вимог до педагогічного експерименту є визначення міри (критерію) тієї властивості, на визначення якої спрямоване дослідження.

Підлеглий характер стосовно критерію та основа при його визначенні належать показникам. Таким чином, сукупність показників означеної підготовленості і буде виражати критерій оцінки.

Огляд доступної нам юридичної, психолого-педагогічної та довідникової літератури з питань означеного напрямку свідчить про те, що наявність показників, які б адекватно характеризували підготовленість майбутніх правознавців до подолання ППБ в умовах сучасного освітнього простору ВНЗ, відсутні.

Для того щоб адекватно оцінити підготовленість майбутніх правознавців до подолання ППБ, неможливо просто підсумувати загальноприйняті діючі показники щодо підготовленості майбутніх правознавців до юридичної діяльності, адже вони не гарантують урахування наявності рівня розвитку відповідного складного утворення у психіці людини щодо подолання ППБ. Слід звернути увагу на те, що не існує єдиного універсального показника, за допомогою якого можна було б оцінити підготовленість майбутніх правознавців.

З метою здійснення оцінки підготовленості майбутніх правознавців назріла необхідність розроблення комплексу юридичних показників і критеріїв для адекватної оцінки подолання ППБ.

Ми вважаємо, що підготовленість майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів в умовах сучасного освітнього простору можна оцінити за допомогою сукупності виділених нами 3 критеріїв (до кожного з яких входять три показники):

когнітивний критерій визначає наявність професійних знань, умінь і навичок у галузі правознавства, що дозволять виконувати майбутньому правознавцеві покладені на нього обов'язки.

Показниками когнітивного критерію є: 1) наявність юридичних, психологічних, загальнокультурних знань; 2) знання про базові поняття та готовність до самостійного визначення сутності даних понять та їх ознак; 3) уміння приймати самостійно рішення і нести за них відповідальність;

організаційно-поведінковий критерій розкриває інтерес до правознавчої діяльності, прагнення до удосконалення своєї індивідуальності, до самовиховання, його планування та цілеспрямованість.

Показниками організаційно-поведінкового критерію є: 1) вміння використовувати одержані знання; 2) наявність самокритичності в оцінці своєї поведінки, вчинків та результатів навчально-виховної діяльності; 3) активна та планомірна робота над собою згідно з метою професійного самовдосконалення;

емоційно-ціннісний критерій ми розуміємо як особистісне ставлення до юридичної діяльності.

Показниками емоційно-ціннісного критерію є: 1) позитивне ставлення до знань про юридичну діяльність; 2) наявність бажання займатися юридичною діяльністю; 3) прагнення добитися професійного успіху.

Отже, розроблені нами критерії характеризують підхід до оцінки підготовленості майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів в умовах сучасного освітнього простору, а показники, у свою чергу, дозволяють вже безпосередньо їх оцінити.

Для визначення вихідного стану підготовленості майбутніх правознавців до подолання ППБ на основі конкретизації критеріїв та показників ми мали змогу визначити якісну характеристику трьох рівнів: високого (креативного), достатнього (евристичного) та середнього (репродуктивного).

Зауважимо, що низький рівень у нас відсутній. Це пов'язано з тим, що майбутні правознавці вже пройшли відбір, ставши студентами ВНЗ, і хоча вони

мають різні рівні підготовленості, низький рівень для майбутніх фахівців недопустимий.

Охарактеризуємо кожний з рівнів.

Середній рівень (репродуктивний) – характеризує майбутніх правознавців, уміння та навички яких сформовані, але вони не завжди використовують їх у повному обсязі. Інакше кажучи, володіння професійними знаннями та вміннями є репродуктивними. Студенти спроможні розв'язувати лише нескладні конфліктні ситуації. Наявність потреби у самовдосконаленні та самореалізації виражена не досить яскраво. Натомість студенти виявляють інтерес до професійної діяльності й навчання, але зацікавленість виникає виключно при стимулюванні під час вирішень певних правових ситуацій, вирішувати які студенти не завжди здатні самотійно. Для майбутніх правознавців, які відносяться до цього рівня, характерна наявність юридичних і психологічних знань, але у той же час вони ще не спроможні самотійно визначати сутність даних понять та їх ознак. Іншими словами, вони здатні без проблем володіти готовими знаннями, залишаючись, в основному, у межах уже знайденого способу дії. Студенти не здатні приймати самотійно рішення, а тим більше – нести за них відповідальність. Здатність до рефлексії відсутня. Пасивні й при використанні набутих знань і вмінь, звертаючи на них увагу, тільки якщо викладач на них робить акцент. Потребують спонукань до самоосвіти. У студентів не дуже виражений інтерес до правознавчої діяльності, що супроводжується потребою у спонуканнях ззовні до самоосвіти та самовдосконалення.

Достатній рівень (евристичний) – у майбутніх правознавців, які відносяться до цього рівня, наявні юридичні, психологічні та загальнокультурні знання, яких вони набувають самотійно й усвідомлено прагнуть виявити та розкрити. В оцінці своєї поведінки, вчинків і результатів навчально-виховної та юридичної діяльності наявна самокритичність. Під час застосування набутих знань у професійній діяльності при стандартних ситуаціях швидкість реакції досить висока, але за умов виникнення нестандартних ситуацій вже виникають

утруднення. Рівень власної творчої активності особистості тут недостатній. Такі правознавці активні, несуть відповідальність за свої вчинки, здатні приймати правильні рішення, але не завжди уміють передбачати результати своєї діяльності. Досить розвинена рефлексія (предметна, операціональна). Найявний позитивний вияв ініціативи щодо актуалізації власних умінь, прагнення використовувати різні форми роботи, виявляючи глибокі знання сутності правових процесів. Мовлення чітке та виразне. Взагалі, такі фахівці при включенні в діяльність можуть урахувати знання про характер взаємовідносин у колективі, психологічні особливості людей.

Високий рівень (креативний) – являє собою вищий рівень, до якого входять студенти з міцними глибокими професійними знаннями, уміннями та навичками у галузі правознавства, діяльність яких заснована на потребах безперервного пізнання та самореалізації. Студенти спроможні розв'язувати різнорівневі конфліктні ситуації, а також передбачати наслідки юридичних процесів, без підказок самостійно займатися пошуком нових способів дій, вирішенням поставлених особисто завдань. Такі правознавці виділяються виявом активності під час пошуку нових оригінальних нешаблонних способів вирішення завдань як у правознавчій діяльності, так і безпосередньо у процесі удосконалення своєї індивідуальності шляхом професійного самовиховання та самоосвіти. Безперервно та плідно розширюють свій кругозір. Можуть критично оцінювати свої можливості. Несуть свідому відповідальність за власні вчинки та діяльність. Надають перевагу завданням творчого характеру. Правильно вирішують професійні завдання шляхом моделювання юридичних процесів, передбачаючи їх наслідки та прогнозуючи шляхи виправлення недоліків. Легко вступають у контакт з іншими людьми, добре орієнтуються в різноманітних комунікативних ситуаціях. У студентів яскраво виражений інтерес до правознавчої діяльності, що супроводжується прагненням до удосконалення своєї індивідуальності, до самовиховання, його планування, цілеспрямованістю та емоційно-вольовою насиченістю. Майбутні правознавці, які досягли цього рівня, відрізняються цілеспрямованістю досягнення високої

професійної майстерності до здійснення професійної діяльності, наявністю національної самосвідомості, опануванням культурних норм і традицій.

Щоб адекватно оцінити підготовленість майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів, необхідно врахувати виділені нами 3 критерії: когнітивний, організаційно-поведінковий, емоційно-ціннісний. Подальших досліджень заслуговують підбір ефективного комплексу методів і методик підготовленості майбутніх правознавців до подолання пізнавально-психологічних бар'єрів.

Список літератури

Журавський, В. С. Юридична освіта в Україні : сучасний стан та напрями вдосконалення / В. С. Журавський // Право України. – 2004. – № 11. – С. 3–6.

Панькевич, О. О. Обґрунтування сутності та структури пізнавально-психологічних бар'єрів майбутніх правознавців / О. О. панькевич // Проблеми сучасної педагогічної освіти. : зб. статей. – Вип. 22. – Ч. 1. сер. : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2009. – С. 81–86.

Семенова, А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / А. В. Семенова. – Одеса : Юридична література, 2009. – 504 с.

Словник-довідник з професійної педагогіки ; під ред. Семенової А. В. – Одеса : Пальмира, 2006. – 364 с.

Философский энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovco.ru/filenc/a/ASPEKT-27743.html>